

Hoe goed spreken leerlingen Engels als zij het voortgezet onderwijs verlaten?

De ERK-streefniveaus onderzocht

Ten Geleide

Wat kunnen leerlingen nu eigenlijk in het laatste jaar van het vmbo, havo of vwo als het om hun spreekvaardigheid Engels gaat? Waarover kunnen ze communiceren en hoe goed kunnen ze dat? Daniela Fasoglio en Dirk Tuin doen verslag van een onderzoek onder ruim 1700 leerlingen dat deze vraag probeert te beantwoorden, waarover tot nu toe vrij weinig bekend was. In 2007 zijn wel niveaus – in termen van het ERK – vastgesteld waarnaar het onderwijs in het Engels op het vmbo, havo en vwo zou moeten streven, maar aan die streefniveaus ontbrak empirie. Het onderzoek dat SLO in samenwerking met Cambridge Assessment English heeft uitgevoerd wijst uit dat leerlingen in de kb- en gt-stroom van het vmbo het streefniveau halen. Voor de gt-stroom lijkt het streefniveau zelfs iets naar boven bijgesteld te kunnen worden. Dit geldt ook voor het havo en het vwo. Leerlingen in de bb-stroom van het vmbo daarentegen halen het streefniveau niet.

Na het afronden van een schrijftaak hebben havo 4-leerlingen vaak geen zin om hun tekst nog een keer grondig door te lezen en aan te passen. Bovendien hebben ze niet de indruk dat het een betere tekst oplevert: 'Mijn eigen fouten zie ik toch nooit.' In hun artikel doen Klaske Elving, Gert Rijlaarsdam en Huub van den Bergh verslag van een andere kijk op reviseren, namelijk als een onderdeel van het schrijfproces zelf, om tussentijds de tekst te verbeteren. Een effectonderzoek naar een nieuwe schrijfcursus waarin strategie-instructie

wordt gecombineerd met peer-interactie en observerend leren toont aan dat leerlingen hun revisiegedrag aanpassen, ook bij nieuwe schrijftaken. Sommige kenmerken van het nieuwe revisiegedrag blijken bij te dragen aan de tekstkwaliteit, andere kenmerken niet.

Isabelle Peeters rapporteert over een verkennende studie van het grammatica-onderwijs Frans als vreemde taal in de derde graad van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Vertrekpunt is de paradox dat, ondanks de prominente plaats die grammatica nog steeds inneemt in de lessen Frans, recente peilingsonderzoeken aantonen dat vormcorrectheid geen sterk punt is van de leerlingen. Om deze paradox te verklaren, nam ze een online enquête af bij leerkrachten Frans over de plaats van grammatica in de lessen, het doel van die lessen, welke grammatica onderwezen wordt en op welke manier, en hoe de leerkrachten zich voorbereiden. Op grond van de resultaten pleit ze voor meer *focus on form*: tijdens het uitvoeren van een communicatieve taak vestig je de aandacht van de leerder expliciet op een grammaticaal probleem dat op dat moment voor hem belangrijk is.

Anke Herder bespreekt het proefschrift van Gertrud Cornelissen, *Maar als je erover nadenkt. Een jaar literatuuronderwijs in groepen 7 en 8 van de basisschool*.

Namens de redactie,
HELGE BONSET

DANIELA FASOGLIO & DIRK TUIN

Wat kunnen leerlingen nu eigenlijk in het laatste jaar van het vmbo, havo of vwo als het om hun mondelinge vaardigheden voor Engels gaat? Waarover kunnen ze communiceren en hoe goed kunnen ze dat? In dit artikel doen we verslag van een onderzoek onder ruim 1700 leerlingen dat deze vraag probeert te beantwoorden. Want hierover was tot nu toe vrij weinig bekend. In 2007 zijn niveaus – in termen van het ERK – vastgesteld waarnaar het onderwijs in het Engels op het vmbo, havo en vwo zou moeten streven. Aan die streefniveaus ontbrak empirie. Het onderzoek dat SLO in samenwerking met Cambridge Assessment English heeft uitgevoerd wijst nu uit dat leerlingen in de kb- en gt-stroom van het vmbo het streefniveau halen. Voor de gt-stroom lijkt het streefniveau zelfs iets naar boven bijgesteld te kunnen worden. Dit geldt ook voor het havo en het vwo. Leerlingen in de bb-stroom van het vmbo daarentegen halen het streefniveau zoals vastgesteld in de handreiking schoolexamen (SLO, 2016) niet.

In de zesde editie van de English Proficiency Index (EF EPI, 2017) staat Nederland op de eerste plaats in de ranking van het beheer-

singsniveau van het Engels in 72 landen in de wereld. Dit internationale peilingsonderzoek toetst jaarlijks bij ruim één miljoen volwassenen de lees- en luistervaardigheid. Het onderzoek trok de aandacht van de Volkskrant van 18 november 2017. De krant plaatste in de rubriek 'Klopt dit wel?' vraagtekens bij de representativiteit van de uitkomsten. Hoe het ook zij, de gegevens van EPI vertellen ons niet hoe het is gesteld met de beheersing van het Engels van jongeren en dan vooral wat hun mondelinge productieve vaardigheden betreft: hoe goed kunnen zij spreken (monoloog) en gesprekken voeren (interactie) als zij het voortgezet onderwijs verlaten?

Aanleiding voor het onderzoek

In 2007 heeft SLO in opdracht van OCW streefniveaus geformuleerd voor de vijf vaardigheden die volgens de eindexamenprogramma's moderne vreemde talen vmbo, havo en vwo getoetst moeten worden: lezen, kijken en luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven. Die streefniveaus zijn gerelateerd aan het Europees Referentiekader (Council of Europe, 2001; Nederlandse Taalunie, 2008).

Voor een uitwerking in voorbeelden voor het Nederlandse onderwijs zij verwezen naar de publicatie *Taalprofielen* (Fasoglio et al., 2015). Het ERK gaat uit van een communicatieve benadering van taalonderwijs. Het is een beschrijvend systeem dat betrekking heeft op zowel de inhoud (wat wordt er gecommuniceerd in welke situaties) als de kwaliteit van taal (in termen van grammaticale correctheid, woordenschatbeheersing, uitspraak, spelling et cetera). Weliswaar zijn ten behoeve van de *Handreiking schoolexamen mvb vmbo* (SLO, 2016) en *Handreiking schoolexamens moderne vreemde talen havo/vwo. Duits, Engels, Frans* (Meijer, & Fasoglio, 2007) de vermeende eindniveaus aan het ERK gekoppeld, maar aan die koppeling lag geen proefondervindelijk onderzoek ten grondslag: er waren geen empirische gegevens voorhanden die de niveau-inschattingen konden onderbouwen. In 2014 heeft Cito het ERK-niveau Engels, Duits en Frans onderzocht waarop een leerling aanspraak mag maken bij het behalen van het Centraal Examen leesvaardigheid en bij de Cito-toets kijk- en luistervaardigheid in vmbo, havo en vwo (Feskens et al., 2014). In hetzelfde jaar hebben SLO en Cito het schrijfvaardigheidsniveau van leerlingen bij Engels, Duits en Frans aan het eind van havo en vwo onderzocht (Fasoglio et al., 2014). De enige vaardigheid die nog niet was onderzocht, was gespreksvaardigheid. Het was de bedoeling dat dit onderzoek voor het vak Engels daarin zou voorzien.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Doel van dit onderzoek^I was na te gaan in hoeverre leerlingen bij het afronden van hun opleiding vmbo, havo of vwo de ERK-streefniveaus voor gespreksvaardigheid daadwerkelijk behalen. Daarnaast wilden we inzicht krijgen in de wijze waarop gespreksvaardigheid wordt geoefend in het voortgezet onderwijs, en in een mogelijke relatie

tussen aspecten van het curriculum Engels zoals oefenmaterialen, leeractiviteiten en toetsingsvormen, en de behaalde taalniveaus.

Voor het formuleren van de onderzoeksvragen is als kapstok de ‘typologie van curriculaire verschijningsvormen’ (Van den Akker, 2003) gebruikt. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen het beoogde, het geïmplementeerde en het gerealiseerde curriculum, ieder onderverdeeld in een tweetal verschijningsvormen:

- Het *beoogde curriculum* bestaat uit opvattingen, wensen en idealen, kortom de visie (*imaginaire*), en uit de landelijke leerplankaders zoals examenprogramma’s, syllabi en handreikingen (*geschreven*).
- Het *geïmplementeerde curriculum* bestaat uit de interpretaties door docenten (*geïnterpreteerd*), en uit de feitelijke onderwijsleerprocessen (*uitgevoerd*).
- Het *gerealiseerde curriculum* bestaat uit de ervaringen van leerlingen (*ervaren*) en hun leerresultaten (*geleerd*).

Het doel van dit onderzoek had volgens bovengenoemde typologie betrekking op het gerealiseerde curriculum. Specifiek richtte het onderzoek zich op het beantwoorden van de volgende hoofdvraag over het geleerde curriculum:

In hoeverre worden de ERK-streefniveaus voor gespreksvaardigheid Engels daadwerkelijk behaald aan het eind van vmbo, havo en vwo? Zie tabel 1.

Niveau van het onderwijs	Streefniveau
Vmbo bb (basisberoepsgerichte leerweg)	A2
Vmbo kb (kaderberoepsgerichte leerweg)	A2
Vmbo gt (gemengde/theoretische leerweg)	A2
Havo	B1+
Vwo	B2

Tabel 1. Niveau van het onderwijs en het streefniveau gespreksvaardigheid

Om de antwoorden op deze vraag te kunnen duiden hebben we gekeken naar aspecten van het geïnterpreteerde, uitgevoerde en ervaren curriculum. Daartoe zijn de volgende twee onderzoeksvragen geformuleerd, waarop het antwoord moest komen van docenten en leerlingen:

Hoe wordt de gespreksvaardigheid Engels geoefend op de scholen van de leerlingen die deelnemen aan dit onderzoek?

Is er een relatie tussen materiaalkeuze, leeractiviteiten en toetsvormen, en de bereikte taalniveaus voor gespreksvaardigheid van de leerlingen?

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Cambridge Assessment English, dat de ontwikkeling en de afname van de mondelinge toetsen en de analyse van de toetsresultaten op zich heeft genomen. Deze partner is gekozen om het hoogste validiteits- en betrouwbaarheidsniveau van de resultaten te kunnen garanderen: Cambridge Assessment English is wereldwijd een van 's werelds meest toonaangevende exameninstellingen voor Engels als vreemde taal. Dit instituut ontwikkelt en gebruikt ERK-examens waarvan de focus op de communicatieve vaardigheden ligt. Heeft een kandidaat het examen met goed gevolg afgelegd, dan ontvangt de geëxamineerde van het instituut een Europees erkend getuigschrift met daarop een vermelding van het niveau in termen van het ERK waarvan de kandidaat blijkt heeft gegeven.

Om de eerste vraag te kunnen beantwoorden is een kwantitatieve meting uitgevoerd bij ruim 1700 leerlingen uit de eindexamenklassen. Daartoe is gebruik gemaakt van een ERK-geijkte adaptieve toets ontwikkeld door

Cambridge English. Bij een adaptieve toets krijgt een leerling telkens opdrachten aangeboden die aansluiten bij het niveau van zijn antwoorden.

Om de tweede en de derde vraag te kunnen beantwoorden zijn dezelfde leerlingen en 15 van hun docenten bevraagd: de leerlingen via een digitale enquête; de docenten in een groepsinterview. Daartoe zijn een digitale vragenlijst voor de leerlingen en een interviewleidraad voor de docenten ontwikkeld.

Werving

De werving van deelnemers aan de steekproef heeft tussen juli en oktober 2016 plaatsgevonden via verschillende digitale communicatiekanalen zoals vakcommunities, vakvereniging, twitter en digitale nieuwsbrieven. Alleen leerlingen in het eindexamenjaar vmbo, havo en vwo mochten meedoen. Leerlingen uit tweetalig onderwijs en versterkte taaltrajecten werden uitgesloten van deelname omdat het erom ging een beeld te krijgen van het reguliere onderwijs Engels in het Nederlandse voortgezet onderwijs. Voor het onderzoek hebben zich 40 scholen aangemeld, verdeeld over de verschillende onderwijsniveaus en over negen provincies van Nederland. Iedere school heeft een docent Engels aangewezen die de organisatie en de logistiek op locatie op zich heeft genomen. Voor elk onderwijsniveau mochten maximaal 40 leerlingen uit dezelfde school meedoen. De betrokken docenten is gevraagd de leerlingen willekeurig aan te wijzen, dus niet op basis van schoolprestaties. Meestal werd één hele klas aangemeld, waarvan verondersteld mag worden dat daarin verschillende niveaus vertegenwoordigd waren. Op sommige scholen werden uit de examenklassen leerlingen op basis van loting geselecteerd. De omvang van de onderzoeksgroep is vergeleken met de landelijke populatie. Daaruit blijkt dat het betrouwbaarheidspercentage voor gt, havo en vwo 95% is; voor kb is dat 90% en voor

bb 85%. De onderzoeksgroep is voor wat gender en leeftijd betreft een weerspiegeling van de landelijke populatie (zie tabel 2 en 3), terwijl de distributie van de steekproef over de regio's van Nederland niet evenwichtig

is (figuur 1) en dus minder representatief. Leerlingen hoefden niets voor te bereiden en dienden door de schoolcoördinator vooraf ingedeeld te worden in tweetallen van ongeveer gelijk taalniveau.

	jongens			meisjes		
	n	%	landelijk*	n	%	landelijk*
vmbo bb	124	54,6	57,1	103	45,4	42,9
vmbo kb	155	56,4	52,5	120	43,6	47,5
vmbo gt	204	50,1	49,1	203	49,9	50,9
havo	182	42,5	47,6	246	57,5	52,4
vwo	157	40,8	47,1	228	59,2	52,9

*Bron: <http://statline.cbs.nl>

Tabel 2. Geslacht

	15 jaar			16 jaar			17 jaar			18 jaar			19 jaar		
	n	%	landelijk*	n	%	landelijk*	n	%	landelijk*	n	%	landelijk*	n	%	landelijk*
vmbo bb	75	33	32,2	125	55	55,2	23	10,1	11,6	4	1,8	1,0			
vmbo kb	99	36	42,4	151	54,9	47	25	9,1	10			0,7			
vmbo gt	178	43,7	52,4	190	46,7	39,7	37	9,1	7,4	2	0,5	0,4			0,1
havo	5	1,2	1,1	170	39,7	41,3	186	43,5	41,0	61,0	14,3	14,8	6	1,4	1,8
vwo	1	0,3	0,1	16	4,2	3,1	207	53,8	57,2	138	35,8	33,2	23	6	6,5

*Bron: <http://statline.cbs.nl>

Tabel 3. Leeftijd

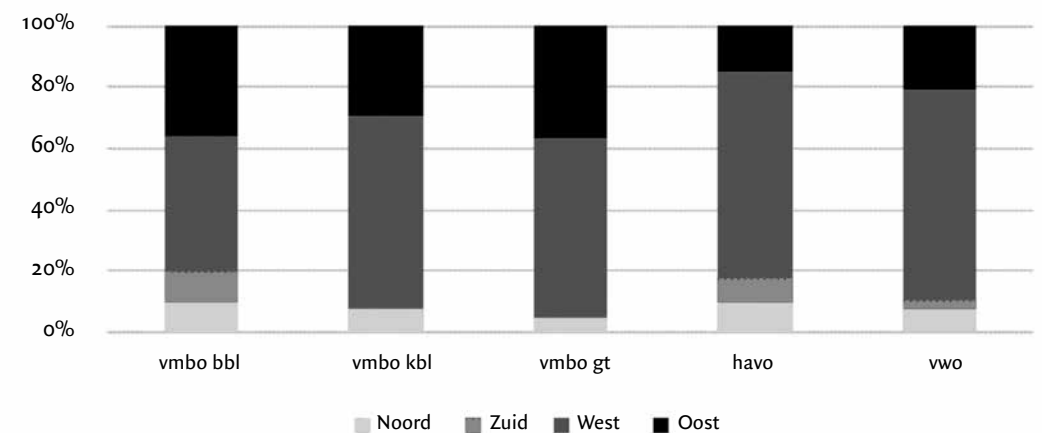
Afname

Alle mondelinge toetsen zijn op de locatie van de deelnemende scholen afgenomen. De afnames hebben in november-december 2016 en februari-maart 2017 plaatsgevonden. De leerlinglijsten zijn enkele weken voor de afname aan Cambridge Assessment English doorgegeven dat de scoreformulieren heeft klaargemaakt en naar SLO heeft gestuurd. De toetsen zijn telkens door twee examinatoren afgenomen. Zij zijn door Cambridge Assessment English getraind om examens te mogen afnemen en hebben voorafgaande aan de afnames nog een specifieke training gevolgd voor het gebruik van de adaptieve toets ten behoeve van dit onderzoek. Leerlingen hebben steeds met zijn tweeën de toets afgelegd (in enkele gevallen met zijn drieën). Tijdens de afname vervulde een van de examinatoren de rol van gespreksleider, de andere van beoordelaar. De gespreksleider stelde de vragen, selecteerde het toetsmateriaal en kende een score toe aan de globale prestatie. De beoordelaar luisterde naar de leerlingen en kende afzonderlijke scores toe aan vier aspecten van de taalprestatie: gram-

matica/woordenschat, discourse management (het vermogen om taal op een adequate en samenhangende manier te gebruiken), uitspraak en interactie. De beoordelaar was verantwoordelijk voor het correct invullen van de scores in het beoordelingsformulier.

Karakteristiek van de toets

Voor de meting van de prestatieniveaus van de leerlingen is gebruik gemaakt van een multi-level mondelinge toets, ontwikkeld door Cambridge Assessment English om de ERK-niveaus A tot en met C te meten. Alle opdrachten zijn gepretest om hun geschiktheid voor de toets en de te meten niveaus vast te stellen. De opdrachten zijn, in aangepaste vorm, afkomstig van de Cambridge ERK-toetsen Key (KET) for Schools, Preliminary (PET) for Schools, First Certificate (FCE) en Advanced (CAE). Dit zijn ERK-certificerende toetsen voor respectievelijk de niveaus A2, B1, B2 en C1. De multi-level toets bevat verschillende soorten communicatieve opdrachten zodat er een gevarieerde reeks taalfuncties ontlokt kan worden tijdens de afname. Leerlingen kregen met zijn tweeën ongeveer

Figuur 1. Spreiding over regio's

14 minuten om de opdrachten uit te voeren. De toets omvat eerst een interview, waarin de gespreksleider (interlocutor) de kandidaat gestandaardiseerde vragen stelt, vervolgens een deel dat de kandidaat uitnodigt het woord te voeren aan de hand van twee afbeeldingen (monoloog), en ten slotte een onderdeel waarin leerlingen naar aanleiding van visuele stimuli en een vraag een discussie moeten voeren en op passende wijze een einde aan het gesprek moeten maken. Het toetsmateriaal bestaat uit een leerlingboekje en een handleiding voor de examinatoren. Het leerlingboekje bevat een aantal foto's waaruit de interlocutor een keuze maakt voor de uitvoering van de opdrachten op basis van het taalniveau van de leerlingen. De handleiding voor de examinatoren bevat, behalve dezelfde foto's, *interlocutor's frames* (instructies voor de invulling van de rol van gespreksleider tijdens de afname) voor de verschillende opdrachten. De *interlocutor's frames* geven de kaders aan waarbinnen de taal van de interlocutor zich mag begeven en zorgen voor consistentie en gelijkwaardigheid in duur en verloop van het examen voor alle kandidaten, ongeacht de examiner. Ze maken het mogelijk om rekening te houden met het taalniveau van de leerling en om de leerling te stimuleren op zijn hoogste niveau te presteren. Alle toetsmaterialen zijn gecontroleerd door externe deskundigen die door Cambridge Assessment English zijn geselecteerd.

Digitale enquête

Om informatie te verzamelen over hoe de deelnemende leerlingen het oefenen en toetsen van gespreksvaardigheid ervaren op school, is na afloop van de toetsafname een digitale enquête onder de leerlingen gehouden. De enquête bestond uit 22 vragen ontwikkeld langs drie thema's:

a. informatie over de leerling: leeftijd, geslacht, school, klas, moedertaal, moeder-

taal en opleidingsniveau ouders/verzorgers; b. toetsing van mondelinge vaardigheden op school: frequentie en inhoud van de toetsen, afnamecondities, overeenkomsten met de Cambridge toets, toetsvoorbereiding; c. oefenen van gespreksvaardigheid op school: soort activiteiten, voertaal in de les, gespreksonderwerpen, oefenmaterialen, ervaren drempels.

Leerlingen moesten de enquête gelijk na de toetsafname invullen. Daartoe was de school gevraagd enkele computers klaar te zetten in een rustige ruimte in de buurt van het afnamelokaal. Voor het online opstellen van de enquête is gebruik gemaakt van de software SurveyMonkey.

Docenteninterview

Om niet alleen te vernemen hoe leerlingen het oefenen en toetsen van gespreksvaardigheid zien maar ook hun docenten, hebben we enkele weken na de afronding van de toetsafnames alle docenten Engels van de scholen waarop de afnames hadden plaatsgevonden, uitgenodigd voor een groepsinterview. Ten behoeve van dat interview hebben wij een leidraad ontwikkeld. We wilden nagaan of er aanleiding is een relatie te veronderstellen tussen materiaalkeuze, leeractiviteiten en toetsvormen, en de bereikte taalniveaus voor gespreksvaardigheid van de leerlingen. Aan de uitnodiging gaven 15 docenten gehoor. Tijdens de bijeenkomst gingen deze eerst in subgroepen met elkaar in gesprek over hoe ze de gespreksvaardigheid oefenen, toetsen en beoordelen in de klas. De opbrengsten werden door één van de docenten en door een SLO-medewerker genoteerd. Daarna is plenair gediscussieerd over voorwaarden en factoren die van invloed zijn bij het oefenen en toetsen van gespreksvaardigheid. Gezien de grootte van de groep docenten dienen de opbrengsten van het groepsinterview slechts als indicatie.

Resultaten

Toetsafname

De scoreformulieren die door de examinatoren waren ingevuld bij de toetsafnames zijn door Cambridge Assessment English geanalyseerd. De analyse is afzonderlijk uitgevoerd voor de vijf onderwijsgroepen met het oog op de dis-

tributie naar ERK-niveaus, geslacht, geografische spreiding en moedertaal. Zie tabel 4 en 5.

Bij de waardering van de resultaten van de toetsafname hebben we aangesloten bij eerder uitgevoerd onderzoek naar het eindniveau schrijfvaardigheid in het havo en vwo (Fasoglio et al., 2014): we zijn ervan uitgegaan dat 75% van de leerlingen het streefniveau

ERK-niveau	% bb (n=227)	% kb (n=275)	% gt (n=407)	% havo (n=428)	% vwo (n=385)
C2	0,0	0,4	0,0	2,3	5,5
C1	0,9	1,5	4,4	21,0	43,1
B2	11,0	13,8	29,5	55,8	44,7
B1	22,9	26,9	36,6	18,0	6,2
A2	27,3	34,9	22,1	2,3	0,5
A1	32,6	21,8	7,4	0,5	0,0
< A1	5,3	0,7	0,0	0,0	0,0

Tabel 4. Distributie prestatieniveaus per onderwijsniveau (n=1722)

ONDERWIJSNIVEAU	HUIDIG STREEFNIVEAU ENGELS	NIVEAU BEHAALD IN DE CAMBRIDGE TOETS
Vmbo bb	A2	A1
Vmbo kb	A2	A2
Vmbo gt	A2	A2/B1
Havo	B1+	B2
Vwo	B2	B2/C1

Tabel 5. Huidig streefniveau versus niveau behaald in de Cambridge toets

zou moeten behalen. Deze norm ontleen we aan de norm die door de Expertgroep doorlopende leerlijnen taal (2008) gehanteerd wordt als normindicatie voor de fundamentele kwaliteit van het onderwijs. Daarmee stellen we de streefniveaus voor de moderne vreemde talen feitelijk gelijk aan de fundamentele niveaus die de Expertgroep voor Nederlandse taal hanteert. Streefniveaus geven bij het examenprogramma moderne vreemde talen een indicatie van realistisch haalbare eindniveaus voor de gemiddelde leerling bij goede onderwijscondities. Uitgaande van de 75%-norm kunnen we het volgende constateren:

- In het vmbo-bb scoort 62,1% op A2 of hoger; het streefniveau A2 wordt dus door minder dan 75% van de leerlingen behaald.
- In het vmbo-kb scoort 77,5% op A2 of hoger; daarmee kunnen we stellen dat het streefniveau A2 behaald wordt.
- In het vmbo-gt scoort 92,6% op A2 of hoger, waarvan 70,5% op B1 of hoger presteert. Het haalbare prestatieniveau ligt voor deze groep daarmee hoger dan het streefniveau en al in de richting van B1.
- Bij havo haalt vrijwel de hele onderzoeksgroep (97,1%) B1 of hoger. Daarvan scoort 79,1% op B2-niveau of hoger. Daarmee kan worden gesteld dat B2 een haalbaar niveau is voor havisten.
- In het vwo scoort 93,3% op B2-niveau of hoger, waarvan 48,6% op een C1-niveau presteert. Het streefniveau wordt daarmee ruimschoots behaald.

Digitale leerlingenenquête

De resultaten van de leerlingenenquête zijn door SLO met behulp van het statistisch programma SPSS geanalyseerd. Enkele zaken vallen op:

- a. In de beleving van de leerlingen blijken er grote verschillen te zijn tussen leraren binnen hetzelfde schooltype in het toepassen van het doeltaal/voertaal-principe. De leraren die Engels geven in havo en vwo

spreken vaker de doeltaal dan leraren in het vmbo. Ook tijdens een toetsafname spreken leraren in het havo en vwo vaker Engels dan leraren in het vmbo, vooral bb en kb.

- b. Gespreksonderwerpen die het dagelijks of sociaal leven, opleiding of werk betreffen komen in de beleving van leerlingen in het vmbo minder vaak aan de orde dan bij havo en vwo. Waar ruimte is voor open antwoorden, geven meerdere vmbo-leerlingen in de enquête aan dat 'gewoon de oefeningen van het boek' besproken worden. Hierbij weten we niet of deze betrekking hebben op communicatieve onderwerpen die relevant zijn bij de niveaus A1, A2 en B1.
- c. Een overgrote meerderheid van de havisten en vwo'ers had al eerder een mondelinge toets gehad, terwijl dit voor minder dan de helft van de vmbo'ers geldt. Dit zou kunnen verklaren dat vmbo-leerlingen de toets moeilijker vonden dan havo- en vwo-leerlingen. Over het algemeen lijken mondelinge vaardigheden – of het nu het vwo, havo of vmbo betreft – niet vaak getoetst te worden.

Verder komt naar voren dat havo- en vwo-leerlingen bij een mondelinge toets vaak een presentatie moeten geven in tegenstelling tot vmbo-leerlingen, en dat bij havo- en vwo-leerlingen bij een mondelinge toets het bespreken van een boek vaker onderwerp van gesprek is dan bij vmbo-leerlingen.

Docenteninterviews

De uitkomsten van de docenteninterviews geven een gevarieerd beeld van de wijze waarop mondelinge taalvaardigheid geoefend wordt in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Alle docenten besteden er aandacht aan, maar met verschillende frequentie. Over het algemeen plannen ze gespreksvaardigheid structureel in het lesprogramma in. De aandacht voor deze vaardigheid wordt intensiever naarmate het schoolexamen Engels nadert. Enkele docenten benadruk-

ken het belang van impliciet oefenen in elke les, van het voeren van gesprekjes en van het gebruik van Engels als voertaal.

Het toepassen van het doeltaal-voertaal principe gebeurt in verschillende mate; enkele docenten hanteren het consequent (zo'n 80% tot zelfs 100%) in de bovenbouw, bij de meerderheid gebeurt dat niet.

Het beeld dat uit de interviews met docenten naar voren komt, stemt overeen met dat uit de leerlingenenquête: tussen de 20% (vwo) en 48,4% (vmbo kb) van de leerlingen geeft aan nooit te proberen alleen Engels in de les te spreken. Van de leerlingen in het vwo probeert 10% altijd Engels te spreken, bij de overige onderwijstypen is het percentage lager.

Relatie: ervaren moeilijkheid

Er lijkt een relatie te zijn tussen de door leerlingen ervaren moeilijkheid van de voor het onderzoek gebruikte toets en de leeractiviteiten, frequentie en vorm waarmee een leerling eerder getoetst is. Vmbo-leerlingen vonden de toets moeilijker dan havo- en vwo-leerlingen; voor een groot aantal vmbo-leerlingen was het de eerste keer dat ze mondeling werden getoetst. Ze zijn bovendien minder gewend aan het feit dat de examinerator alleen Engels spreekt tijdens de toets. Ook vinden de minder goed presterende vmbo-leerlingen dat ze te weinig oefenen in de les en weten ze niet zo goed wat ze moeten doen om een voldoende te halen.

Relatie: doeltaal-voertaal

Uit een vergelijking tussen de toetsresultaten en de uitkomsten van de leerlingenenquête blijkt dat leerlingen die in het vmbo-gt en in het vwo hoger scoren, vaker aangeven dat hun leraar vaak of altijd Engels spreekt in de klas. Zo was er bij havo op één van de deelnemende scholen een positieve correlatie tussen het (bovengemiddeld) prestatieniveau gespreksvaardigheid van de leerlingen en het consequent gebruik van de doeltaal in de klas. Uit

de docenteninterviews in dit onderzoek blijkt dat het gebruik van de doeltaal in de les niet vanzelf gaat: leerlingen spreken Nederlands terug, de docent is bang dat leerlingen hem niet begrijpen (bijvoorbeeld bij uitleg van grammatica), de schoolcultuur bevordert het niet altijd, schoolleiding en ouders zijn bezorgd dat de leerlingen instructies in het Engels niet verstaan.

Suggesties voor onderzoek en onderwijs

Verdieping

In een vervolgstap zouden relaties kunnen worden onderzocht tussen prestaties van leerlingen en de lesaanpak; kunnen we hogere leerlingprestaties verklaren door bepaalde beleids- en methodologische keuzes (bijvoorbeeld doeltaal-voertaal, een sterk communicatieve aanpak, formatief werken, gepersonaliseerde leerroutes et cetera)? Schoolportretten, met uitgebreide leerling- en docenteninterviews en eventueel lesobservaties, kunnen inzicht geven in mogelijke factoren van invloed. Daarbij zou ook de relevantie van buitenschools leren moeten worden betrokken.

Haalbaar niveau voor bb-leerlingen

Uit dit onderzoek blijkt dat vmbo-bb de enige onderzoeksgroep is die onder het streefniveau (A2) presteert. Verder onderzoek zou mogelijke causale relaties met bepaalde aspecten van het onderwijs of met kenmerken van deze groep aan het licht kunnen brengen. Daarna kan worden nagegaan welke interventies het gemiddelde prestatieniveau kunnen verhogen, of dat het vastgestelde streefniveau te ambitieus is.

Maatwerk

De resultaten van de afname van de mondelinge toets laten bij alle onderzoeksgroepen

een grote variatie aan bereikte ERK-niveaus zien. Deze variatie is in het vmbo groter dan in het havo en vwo. Dit pleit voor maatwerk, zowel om de lager presterende leerlingen te ondersteunen, als om voldoende ruimte en uitdaging te bieden aan de leerlingen die excelleren. De geïnterviewde docenten spraken hun zorg uit over een overdreven nadruk op het stellen van hetzelfde leerdoel voor alle leerlingen, die door het vaststellen van een verplicht eindniveau wordt gestimuleerd. Experimenten met gepersonaliseerde leertrajecten zouden kunnen helpen deze zorg weg te nemen.

Inspelen op het niveau van de leerlingen
Ongeveer 70% van de leerlingen in het vmbo-geest presteert minstens op B1-niveau. Deze leerlingen zouden vaker uitdagende opdrachten kunnen krijgen die bij dit niveau passen, zoals gespreksonderwerpen over actuele thema's, werk en studie. Nu geeft 30% van de leerlingen aan nooit over het nieuws te spreken, 46% nooit over maatschappelijke thema's, 42% nooit over werksituaties.

Van havo-leerlingen kan worden verwacht dat zij maatschappelijk relevante onderwerpen (zoals euthanasie, milieu etc.) op B2-niveau kunnen bespreken, tenminste als ze daarmee regelmatig oefenen.

Relevantie van dit onderzoek

De resultaten van dit onderzoek maken het beeld compleet van wat havo- en vwo-leerlingen aan het eind van hun opleiding kunnen wat betreft Engels. Lezen, kijken en luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven zijn nu namelijk voor deze twee niveaus van het onderwijs onderzocht. Dat geldt echter niet voor het vmbo. Daar is schrijfvaardigheid nog geen onderwerp van onderzoek geweest. Op deze uitzondering na beschikken we nu over de gegevens over het gerealiseerde cur-

riculum Engels bij alle vaardigheden. Door leerlingen en docenten te bevragen hebben we informatie verkregen over de wijze waarop gespreksvaardigheid wordt geoefend en getoetst in de bovenbouw van het vo. Als bepaalde keuzes een relatie hebben met de prestaties van leerlingen, kunnen die keuzes samen met alle andere tot nu toe verzamelde gegevens als basis dienen voor interventies gericht op herziening en optimalisering van het leerplan op landelijk en schoolniveau, en voor het ontwerpen van doorlopende leerlijnen vanaf het primair onderwijs.

NOOT

1. Het onderzoeksrapport is te downloaden via: bit.ly/LTT2FDHk2K

LITERATUUR

- Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper, & U. Hameyer (Eds.), *Curriculum landscapes and trends* (pp. 1–10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Europeiska Fereskolan (EF) (2017). *English Proficiency Index (EF EPI)*. Geraadpleegd van <http://www.ef.nl/epi>.
- Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal en rekenen. Hoofdrapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen*. Enschede: SLO.
- Fasoglio, D., Beeker, A., Jong, K. de, Keuning, J., & Til, A. van (2014). *ERK-niveau schrijfvaardigheid Engels, Duits en Frans*. Enschede: SLO.
- Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimboos, B., Tuin, D., & Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015. Herziene versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLO.
- Fasoglio, D., & Tuin, D. (2017). *Eindniveau*

- gespreksvaardigheid Engels in het voortgezet onderwijs*. Enschede: SLO.
- Feskens, R. Keuning, J., Til, A. van, & Verheyen, R. (2014). *Prestatiestandaarden voor het ERK in het eindexamenjaar. Een internationaal ijkingsonderzoek*. Arnhem: Cito.
- Meijer, D., & Fasoglio, D. (2007). *Handreiking schoolexamens moderne vreemde talen havo/vwo. Duits, Engels, Frans*. Enschede: SLO.
- Nederlandse Taalunie (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- SLO (2016). *Handreiking schoolexamen vmbo. Geraadpleegd van <http://handreiking-schoolexamen.slo.nl/engels-vmbo>*

DANIELA FASOGLIO is vakspecialist moderne vreemde talen bij SLO. Toetsing van productieve taalvaardigheden is één van haar expertiseterreinen. In dit kader is zij betrokken geweest bij begeleidingstrajecten voor de kwaliteitsborging van de schoolexamens h/v en heeft zij landelijk onderzoek gecoördineerd naar het eindniveau van leerlingen bij schrijf- en gespreksvaardigheid. Zij was ook betrokken bij de implementatie van het ERK in het Nederlandse onderwijs en bij de internationale ontwikkeling van additionele descriptoren voor onder andere *mediation* en interculturele competentie. In 2018 zorgt ze voor de inhoudelijke begeleiding bij de herziening van de curricula moderne vreemde talen in het kader van curriculum.nu.
E-mail: d.fasoglio@slo.nl

DIRK TUIN is senior leerplanontwikkelaar bij SLO en heeft zich daar op velerlei terrein beziggehouden met (advisering over) het vreemdetalenonderwijs. Hij was van 1991-1996 hoofd van het uitvoerend bureau van het Nationaal Actieprogramma MVT en van 1996-2008 coördinerend beleidsadviseur bij het Nationaal Bureau Moderne Vreemde talen (NaB-MVT), waarvan prof. dr. Gerard Westhoff directeur was. Zijn belangstelling gaat vooral uit naar taalbeleid en naar onderzoek dat dit beleid kan voeden.